

Çeçenistan-İnguşetya Sınır Sorunu ve Yeni Dengeler

Kuzey Kafkasya'da son iki aydır peş peşe ortaya çıkan sınır sorunları bölgenin sıcak gündemini oluşturmaktadır. Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde yaşayan iki toplum arasında 18 Eylül 2018'de meydana gelen ve iki gün boyunca devam eden gerilimler henüz bitmişken, bu kez 26 Eylül'de Çeçenistan ve İnguşetya cumhuriyetleri arasında sınır sorunu ortaya çıktı. Kabardey-Balkar meselesi Rusya'nın gündeminden düşmesine rağmen, Çeçen-İnguş sınır sorunu hemen peşinden yeni sorunları sürükleyerek, bugünlerde de ülkenin gündemini meşgul etmeye devam etmektedir.

Kuzey Kafkasya'yı çalkalayan Çeçenistan-İnguşetya sınır sorununun temeli 1917 yılında vuku bulan Bolşevik Devrimi'yle atılmıştır. Bu tarihten itibaren Sovyetler Birliği'nin 1991 yılındaki dağılışına kadar geçen dönemde hiçbir problem teşkil etmeyen bu sınır meselesi, Sovyetlerin tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte, Rusya Federasyonu içinde iki ayrı özerk cumhuriyet olarak kalan Çeçenistan ve İnguşetya arasında bir sorun olarak çıkmıştır. Söz konusu sınır meselesini çözmek için başlatılan girişimlerin sonucusu olan ve 26 Eylül 2018'de Çeçenistan ve İnguşetya cumhurbaşkanları arasında imzalanan sınır anlaşması, İnguşetya'nın başkenti Magas'ta binlerin katılımıyla gerçekleştirilen protestolara yol açmıştır.

Sınır Sorununun Tarihsel Gelişimi

Yaklaşık yarım asır boyunca devam eden Kafkasya Savaşı'nın 1864'te sona ermesiyle Rusya İmparatorluğu, Kafkasyalı halkların yaşadığı bölgeleri çok çeşitli idari bölgelere ayırarak bölgenin kontrolünü sağlamıştı. 1917 Bolşevik Devrimi ile iktidara gelen komünist rejim, selefi olan Rus İmparatorluğu'nun Kuzey Kafkasya'ya yönelik politikasını değiştirmeden devam ettirdi.

1920'lerin başından itibaren özerk bölge (oblast) olarak SSCB'ye bağlı olan Çeçenistan ve İnguşetya 1934'te birleştirilerek Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (ÖSSC) halini aldı. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında Joseph Stalin'in emri üzerine bütün Çeçen-İnguş halkı Nazi Almanyası ile iş birliği yaptığı öne sürülerek Orta Asya'nın bozkırlarına sürgün edildi. 1944'te SSCB Yüksek Konseyi'nin kararıyla Çeçen-İnguş ÖSSC'nin kurucu anlaşması feshedilerek toprakları Stavrapol Krayı, Dağıstan ve Osetya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri ve Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasında dağıtıldı. 1957'ye gelindiğinde SSCB Yüksek Konseyi önceki kararını iptal eden yeni bir kararname ile Çeçen-İnguş ÖSSC yeniden kuruldu ve Çeçen-İnguş halkının topraklarına geri dönmesine izin verildi.

Günümüzde Kuzey Kafkasya'da Çeçenistan etrafında alevlenen sınır sorunlarının temelini 1944'ten 1957'ye kadar SSCB rejiminin uyguladığı iskân politikasında aramak gerekmektedir. Bu iskân politikası sonucunda daha önce Çeçen-İnguş ÖSSC'sine bağlı olan ve nüfusunun neredeyse tamamı İnguşlardan oluşan Prigorodny bölgesi, Kuzey Osetya'ya bırakılmıştır. Bugünkü İnguşetya toprağının üçte birini teşkil eden Prigorodny bölgesi, 1957'de İnguşlar sürgünden döndükten sonra da İnguşetya'ya iade edilmemiştir. Bunun sonucunda 1992 yılına gelindiğinde söz konusu bölgede İnguş ve Osetler arasında çatışmalar patlak vermiş; bu sorun muhtemel bir çatışma alanı olarak günümüze kadar taşınmıştır. Yıllar boyunca çözülemeyip hala devam eden bir sorun olarak Prigorodny meselesi İnguşlar için psikolojik bir sorun hâlini aldığından; Prigorodny bölgesi dışında herhangi bir toprak meselesinin gündeme getirilmesi İnguşlar arasında sert tepkilere yol açmaktadır.

1980'li yılların sonunda SSCB'nin dağılıma sürecine girmesini kendi bağımsızlığını kazanmak için bir fırsat olarak gören Çeçenler tarafından 1991'de cumhurbaşkanı olarak seçilen Covhar Dudayev'in ilk işi cumhuriyetin bağımsızlığını ilan etmek oldu. Ancak İnguşetya'da yapılan referandumda çıkan sonuç, İnguşlar'ın Rusya Federasyonu'na bağlı kalmayı seçtikleri yönündeydi. Ne var ki, bağımsız ve egemen bir devlet olduğunu ilan eden Çeçenistan Cumhuriyeti'nin sınırlarının da belli olması gerekiyordu. Bu kaideden yola çıkarak 1993'te Çeçenistan ve İnguşetya'nın cumhurbaşkanları Covhar Dudayev ve Ruslan Auşev liderliğinde, iki cumhuriyet arasında sınır anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre iki ülke arasındaki hudut, -1934 tarihinde Çeçen-İnguş Özerk Oblastları'nın birleştirilirken kararlaştırılan mevcut sınır korunarak yeniden belirlenmiştir. Söz konusu anlaşmanın bir başka önemli sonucu da günümüzde de tartışma konusu olan Sunjenskiy bölgesinin (Sernavodsk ve Assinovsk köyleri hariç) İnguşetya'ya bırakılmasıdır.

Bugünkü durum

2013'te Çeçenistan Cumhurbaşkanı Ramazan Kadirov, Çeçenistan-İnguşetya arasındaki sınırların acilen belirlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. İnguşetya Cumhurbaşkanı Yunusbek Yevkurov da buna katıldığını ve iki cumhuriyet arasındaki ortak sınır çizilirken, geçmişte oluşan doğal sınırın korunması gerektiğini belirtmiştir. Her iki cumhuriyette sınırların belirlenmesi amacıyla kurulan komisyonlar, çalışmalarını tamamladıktan sonra hazırladıkları raporu federal merkeze göndermiş, ancak nihai sonuca ulaşamamıştır.

18 Nisan 2013'te yaklaşık 300 Çeçen polisi, Çeçenistan'ın toprak talepleri arasında bulunan İnguş köyü Arştı'da bir operasyon gerçekleştirmiştir. Çeçenistan yetkililerinin yaptığı açıklamaya göre, köylere polis göndermenin amacı "anti-terör" operasyonuydu. Ancak İnguş Güvenlik Konseyi'ne göre, bu ihlalin asıl amacı iki cumhuriyet arasındaki mevcut toprak anlaşmazlığı ile ilgili protestoları kıskırtmaktır.

2018'in Ağustos ayında sosyal medyada İnguşlar arasında Arştı köyünün yakınlarında Çeçen işçiler tarafından yeni yolun yapıldığına dair haberlerin yayılması, Çeçenistan-İnguşetya sınırlarının geniş çaplı revizyona tabi tutulacağı söylentilerinin ortaya çıkmasına neden oldu. İlk birkaç hafta içinde İnguşetya resmî makamları tarafından olaya dair hiçbir yorumun yapılmaması binlerce insanın bu durumu protesto etmesine yol açtı.

26 Eylül 2018'de Çeçenistan ve İnguşetya cumhurbaşkanları Ramazan Kadirov ve Yunusbek Yevkurov arasında bir sınır anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre, her iki taraf, 1993'te Cevher Dudayev ve Ruslan Auşev arasında imzalanan anlaşmada belirlenen sınırı ortak sınır olarak kabul etti. Yeni anlaşma ile varılan ikinci bir sonuç ise, birbirine eşit büyüklükte (1890 hektar) olan toprakların iki cumhuriyet arasında takas edilmiş olmasıdır.

Çeçenistan ve İnguşetya arasında imzalanan anlaşmayı, iktidarı istifaya zorlamak için bir araç olarak kullanan İnguşetya'daki muhalefet, yeni protestoları organize etti. 4 Ekim 2018'de İnguşetya'nın başkenti Magas'ta toplanan protestocular iki talebi dillendiriyordu: Bunlardan birincisi, İnguşetya'nın Cumhurbaşkanı Yunusbek Yevkurov'un istifası, ikinci ise, Çeçenistan ile imzalanan sınır anlaşmasının iptal edilmesi veya en azından anlaşma ile ilgili referandum yapılmasıdır. Ancak bölgedeki hukukçulara göre, bahsi geçen anlaşma konusunda referanduma gidilmesine gerek yoktur. Çünkü İnguşetya'nın kanunlarına göre referandum, aşağıdaki durumlar söz konusu olduğunda yapılmaktadır:

- Cumhuriyetin statüsü ya da ismi değişirken,
- Cumhuriyet bölünürken ya da
- Ülke Rusya'nın diğer bölgeleri ile birleştirilirken.

Bunların dışındaki durumlarda anlaşma, parlamentodan geçmek şartıyla cumhurbaşkanı tarafından da imzalanırsa yürürlüğe girer. Nitekim Yunusbek Yevkurov bu kanunu öne sürerek referandumun yapılmasını reddetmiştir. Aynı zamanda Yevkurov, Çeçenistan'a bırakıldığı iddia edilen toprak parçasının hiçbir zaman İnguşetya'ya ait olmadığını, 2009'dan itibaren İnguşetya'nın mezkur toprakları tek tarafı olarak kendi sınırlarına dâhil ettiğini ve dolayısıyla Çeçenistan'ın hakkı olan toprağın sadece geri verildiğini ileri sürmüştür. Bunun üzerine, taleplerinin yerel yönetim tarafından yerine getirilmeyeceğini anlayan protestocular federal merkezle görüşme yolunu seçmiştir.

Protestoları organize eden komite, 16 Ekim'de Rusya Devlet Başkanı'nın Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi'ndeki daimî temsilcisi olan Aleksander Matovnikov ile bir görüşme gerçekleştirdi. Komite, yapılan sınır anlaşmasının iptal edilmesini ve söz konusu hususa ilişkin referanduma gidilmesini talep etti. Ancak Matovnikov anlaşmanın artık yürürlüğe girdiğini ve iptal edilmesinin mümkün olmadığını söyleyerek, komiteye sınırlarla uğraşmayı bırakmalarını ve onun yerine ülkedeki yolsuzlukla mücadele etmelerini tavsiye edince, heyet ülkeye eli boş döndü.

Son olarak 30 Ekim 2018'de İnguşetya Anayasa Mahkemesi, Çeçenistan ve İnguşetya cumhurbaşkanları tarafından imzalanan anlaşmanın yasa dışı olduğuna dair bir karar aldı. Ancak birçok hukukçuya göre, meselenin kendi yetkisinin dışında olması nedeniyle, İnguşetya Anayasa Mahkemesi'nin kararı hukuki sonuçlar doğurmuyor. Zira, Anayasa Mahkemesi henüz yürürlüğe girmemiş olan yasaların anayasaya aykırı olup olmadığına dair karar alma yetkisine sahiptir. Ancak söz konusu anlaşmayla ilgili şikâyet dilekçesi, anlaşma yürürlüğe girdikten bir gün sonra verilmiştir. Ayrıca bu, İnguşetya'nın iç hukukunu ilgilendiren bir mesele olmayıp, Rusya Federasyonu'na bağlı iki özerk cumhuriyet arasındaki bir anlaşma olduğundan dolayı, bu anlaşmayı iptal etme yetkisine sahip nihai merci Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi'dir.

Çeçen-İnguş anlaşmasına İnguşetya içinden bu denli sert tepki verilmesinin birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden ilki; İnguşların psikolojik altyapısıdır. Bu durum, İnguşetya'nın Sovyet sonrası tarihi ile özellikle de 1990'larda, doğusunda Rusya ile savaştan Çeçenistan, batısında ise çatışma alanı olan Prigorodny bölgesi arasında var olma hakkını koruma mücadelesiyle yakından ilgilidir. Bu mücadele hâlinin İnguş toplumunun bilincinde, bölgenin mevcut sınırlarını sorgulama teşebbüsüne sert tepki gösterme alışkanlığını geliştirdiği söylenebilir. İnguşların, sınır sorununa sert tepki vermesinin altında yatan ikinci neden de İnguşetya'daki siyasi muhalefettir. Muhalif gruplar sınır sorununu İnguşetya'nın mevcut Cumhurbaşkanı Yevkurov'a karşı aktif olarak kullanmaktadır. Aynı zamanda İnguş muhalefeti oldukça heterojendir. Bunlar arasında, Yevkurov'un iktidarının ilk yıllarında, onunla iş birliği yapan lakin daha sonra ilişkileri bozulan insan hakları savunucuları, yolsuzluk oranının yüksek olmasından dolayı Yevkurov'dan hoşnutsuz olan küçük ve orta ölçekli girişimciler ile kariyerine bürokrat ya da iktidara yakın olan devlet memuru olarak başlayan ancak zamanla iktidara anlaşmazlığa düşen gençler bulunmaktadır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, muhalif grupları birleştiren tek ortak nokta Yevkurov'a karşı olmalarıdır. Muhalefetin toplumdaki yerini değerlendirmek oldukça zor olmakla birlikte, Yevkurov'u "sınırları korumamakla" suçlamaları, İnguş toplumunun sınır sorunuyla ilgili hassasiyetinden dolayı muhalefete destek verdiğini ve gelecekte de destek vermeye devam edeceğini tahmin etmek zor değildir.

İnguşetya'daki Protestolarının Arka Planı

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'ndeki olaylar biter bitmez İnguşetya'da protestolar gerçekleşince, doğal olarak bölge halkı "Bu olayların arkasında kimler var?" sorusunu sormaya başlamıştır. Kuzey Kafkasya kökenli olup federal merkeze muhalif olanların çoğunluğunda, bu olayların Moskova merkezli olduğu fikri hâkimdir. Muhalefete göre, Rusya 16. yüzyıldan bu yana Kuzey Kafkasya'ya yönelik "böl, parçala ve yönet" stratejisini uygulamakta ve günümüzde meydana gelen bu olayların arkasında tamamen bahse konu bölücü Rus politikaları yatmaktadır.

Yukarıdaki görüşe sahip olanlar, daha birkaç ay öncesinde Kuzey Kafkasya'da meydana gelen bir olayı referans olarak göstermektedir. 18 yaşındaki bir Çeçen kızına tecavüz ederek öldüren Rus Albay Yuri Budanov'u öldürmekten tutuklu bulunan Çeçen Yusuf Temirkhanov, 3 Ağustos 2018'de tutuklu bulunduğu cezaevinde hayatını kaybetmişti. Temirkhanov'un cenazesi tüm Çeçen ve İnguşları birleştirirken, cenaze törenine, Kuzey Kafkasya'daki diğer özerk cumhuriyetler de dâhil olmak üzere binlerce insan katılmıştı. Kuzey Kafkasyalı halkların gösterdiği bu birlikten rahatsız olan Moskova ise hâlihazırda bulunan toprak sorunlarını yeniden gündeme getirerek, bu birlik görüntüsünü parçalamaya çalışıyor olabilir.

İkinci görüşe göre, Rusya'nın, batı komşusu Ukrayna'nın Donetsk ve Lugansk bölgelerinde ve aynı zamanda sınırlarından hayli uzakta bulunan Suriye'de sıcak çatışmalar yürütürken, kendi sınırları içinde ayrıca bir kriz bölgesi yaratması rasyonel değildir. Dolayısıyla son dönemde Kuzey Kafkasya'yı sarsan sınır sorunlarının altında yatan ana sebep, Rusya İmparatorluğu ve SSCB döneminde devlet yönetiminin Kuzey Kafkasyalı halklar arasında çizdiği suni sınırlar olmakla birlikte, 19. yüzyıldan itibaren bütün dünyaya yayılmış olan milliyetçiliktir.

İnguşetya'da 13 gün boyunca devam eden protestolarda dikkat çeken bir diğer husus, Rusya'daki muhalefete daha yakın olan medyanın sınır sorununda aldığı pozisyonudur. Çeçenistan ve İnguşetya arasında yapılan toprak takasının eşitsiz olduğu ve Çeçenistan'a bırakılan toprak parçasının 20 kat daha büyük olduğuna dair yalan haberlerin yayılması protestolara katılan insanları daha da kızdırmıştır.